

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT

DIPLOMSKA NALOGA

MELITA KOROŠEC

KOPER, 2017

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT

Diplomska naloga

VPLIV STARANJA PREBIVALSTVA NA
SPREMEMBE POKOJNINSKE ZAKONODAJE

Melita Korošec

Koper, 2017

Mentor: izr. prof. dr. Valentina Franca

POVZETEK

Prebivalstvo v Sloveniji se glede na vse dejavnike in kazalnike stara. Nizka rodnost, višanje pričakovanega trajanja življenja in odseljevanje mladih so dejavniki, ki vodijo do navedenega izhodiščnega dejstva. Staranje prebivalstva zaradi vedno večjega števila starejših ljudi, s tem pa uživancev pokojnin, je razlog za povzročitev nesorazmerja v pokojninski blagajni. To je posledično pripeljalo do nujnih sprememb v pokojninski zakonodaji, ki so bile v Sloveniji uvedene v zadnjih dvajsetih letih, predvsem na področju starostne pokojnine. Vendar so bile sprejete zakonodajne spremembe navkljub odzivom zakonodajalca prepozne. Ne glede na predhodno omenjeno je zadnja reforma prinesla nekaj vidnejših rezultatov, a je za podajanje dokončne ocene še kljub vsemu prezgodaj. Glede na napovedano nadaljevanje staranja prebivalstva se bodo zakonodajalčeve ustrezne rešitve morale iskati aktivneje in hitreje.

Ključne besede: staranje prebivalstva, pokojninsko zavarovanje, pokojninska zakonodaja, pokojninska reforma, Slovenija.

SUMMARY

The population in Slovenia is, with regard to all factors and indicators, aging. Low birth rate, higher life expectancy and migration of young people are the main factors that lead to this. Aging of the population causes an imbalance in the pension fund, due to the increasing number of elderly people and pension beneficiaries. Which brings us to necessary changes in pension legislation, which have been introduced in Slovenia in the last twenty years, especially in the field of retirement pensions. However, regardless of the responses of the legislature, the changes were adopted too late. Nevertheless, the recent reform brought few results, but the final estimate is still too early. Given the predicted continuation of the aging population, the legislature should seek appropriate solutions more actively and quickly.

Key words: aging of the population pension insurance, pension legislation, pension reform, Slovenia.

UDK: 347.464:314.114(043.2)

ZAHVALA

V prvi vrsti se želim zahvaliti mentorici, izr. prof. dr. Valentini Franca, za strokovno pomoč in veliko potrpežljivost, kot tudi za njeno spodbudo.

Hvala tudi vsem ostalim, ki ste kakorkoli sodelovali in pomagali pri nastajanju diplomskega dela.

Hvala vsem, ki ste me ves čas spodbujali in bodrili.

Največja zahvala pa gre staršem in sestri za nesebično pomoč in podporo skozi celoten potek mojega študija.

VSEBINA

1	Uvod	1
1.1	Namen in cilji diplomskega dela.....	3
1.2	Predvidene metode za doseganje ciljev	3
1.3	Predpostavke in omejitve diplomskega dela.....	3
1.4	Struktura diplomskega dela.....	4
2	Demografske spremembe	5
2.1	Staranje prebivalstva v Sloveniji.....	5
2.1.1	Rodnost.....	7
2.1.2	Pričakovana življenjska doba ob rojstvu	8
2.1.3	Migracije.....	9
2.1.4	Koeficient starostne odvisnosti starih.....	9
2.2	Vpliv demografskih sprememb na pokojninsko zavarovanje	11
3	Slovenija in pokojninske reforme	16
3.1	Vpliv evropske politike na slovensko pokojninsko zakonodajo	16
3.2	Dejanska upokojitvena starost ter zakonodaja	17
3.3	Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju 1992.....	18
3.4	Pokojninska reforma 1999	19
3.5	Pokojninska reforma 2013	20
3.6	Vključitev drugih skupin v pokojninsko zavarovanje.....	22
3.6.1	Začasno in občasno delo dijakov in študentov	22
3.6.2	Osebno dopolnilno delo.....	23
3.6.3	Podjemne in avtorske pogodbe.....	24
4	Sklep	25
	Literatura	27
	Pravni viri	29

PREGLEDNICE

Preglednica 1:	Povprečno število zavarovancev in uživalcev pokojnin iz obveznega zavarovanja ter razmerje (1995-2015).....	13
Preglednica 2:	Stopnje rasti povprečnega števila uživalcev pokojnin iz obveznega zavarovanja, 1995-2015, v %.....	14
Preglednica 3:	Prispevki in dajatve delodajalca za začasno in občasno delo dijakov in študentov	23

SLIKE

Slika 1:	Celotna rodnost, Slovenija in EU-28, 1995-2014.....	7
Slika 2:	Koeficient starostne odvisnosti starih - Slovenija 1995-2015, EU-28 - 2001- 2015 ..	10
Slika 3:	Povprečno število uživalcev starostne pokojnine 1995-2015.....	15
Slika 4:	Povprečna starost novih uživalcev starostnih pokojnin, 1995-2015 (od 1. 2007 do 2015 brez uživalcev predčasne pokojnine in uživalcev z zavarovalno dobo s povečanjem), po spolu	18

KRAJŠAVE

EUROSTAT	Statistični urad Evropske unije
MDDSZ	Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti
RS	Republika Slovenija
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
ZPIZ	Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje
ZPIZ-1	Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju 1
ZPIZ-2	Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju 2

1 UVOD

Razviti svet se spopada s staranjem prebivalstva ter s posledicami, ki jih to prinaša s seboj, pri čemer Slovenija ni nobena izjema. Dejstvo potrjujejo tudi projekcije prebivalstva EUROPOP2008 (2009, 15), ki jih je pripravil Statistični urad Evropskih skupnosti. Navedene smernice služijo kot osnova za izračun projekcij javnih izdatkov, povezanih s staranjem prebivalstva v EU in ponujajo pogled o možnem prihodnjem razvoju prebivalstva posamezne države. Po srednji različici projekcije, ki običajno dokaj natančno predvideva prihodnjo rast prebivalstva, bo leta 2060 tretjina prebivalstva Slovenije starejšega od 65 let; od tega bo 14,1 % prebivalstva starejšega od 80 let. Ta podatek postane zaskrbljujoč, ko ga primerjamo z današnjimi podatki. Po podatkih Statističnega urada RS je bilo v drugi polovici leta 2015 v Sloveniji namreč 18,2 % prebivalstva starejšega od 65 let, od tega je bilo 4,9 % starejših od 80 let. Projekcija EUROPOP2008 (2009, 42) za Slovenijo kaže tudi zmanjšanje starostne skupine prebivalstva med 15. in 64. letom. Po podatkih Statističnega urada RS (SURS 2016) najdemo v drugi polovici leta 2015 v tej starostni skupini dve tretjini prebivalstva, do leta 2060 pa naj bi se ta odstotek zmanjšal za dobro polovico.

Demografske spremembe prebivalstva s seboj vsekakor prinašajo posledice, a zdi se, da se je politični odziv zgodil nedolgo tega. Ramovš (2013, 28) v raziskavi, ki zajema staranje v Sloveniji, navaja, da se je nova oblika demografske strukture v Evropi, kot tudi v preostalem razvitem svetu, začela dogajati že po letu 1980. Prav tako opredeljuje dejstvo, da se je OZN s tem vprašanjem ukvarjala že vse od leta 1948, politični mejnik pa se je zgodil šele leta 2002, in sicer na 2. skupščini OZN. Ramovš (prav tam) navaja tudi, da se je po omenjenem letu politika začela aktivneje ukvarjati s tem vprašanjem, kot tudi s vprašanjem socialne varnosti.

Če primerjamo podatke Statističnega urada RS (SURS 2016) za Slovenijo v obdobju med letoma 2008 in 2015, ugotovimo, da se življenjska doba še naprej daljša, indeks staranja se povečuje, rodnost pa je za obnavljanje prebivalstva prenizka. To pomeni, da se ob ne spreminjanju pokojninske zakonodaje pojavi neravnovesje med zavarovanci, to je vplačniki v pokojninsko blagajno, ki jih je vedno manj, ter med uživalci pokojnin, ki jih je vedno več. To se po podatkih Zavoda za invalidsko in pokojninsko zavarovanje (ZPIZ 2016) kaže tudi v praksi, saj je bilo leta 2007 statistično za enega zavarovanca potrebne 1,69 delovno aktivne osebe, leta 2015 pa zgolj 1,37 delovno aktivne osebe na posameznega zavarovanca. Hlebec (Hlebec idr. 2012, 8) trdi, da imamo v Sloveniji medgeneracijsko solidarnost, ki je vgrajena v mnoge sisteme, ki jih pozna sodobna država blaginje. Za pokojninski sistem to konkretno pomeni, da potuje finančni transfer od mlajših (aktivni zavarovanci) k starejšim (neaktivni zavarovanci, uživalci pokojnin). Navedeno temelji na predpostavki, da bodo danes aktivni mlajši postali neaktivni in bodo prav tako upravičeni do denarnih transferjev nove generacije mladih in aktivnih.

Sistem, ki ga navajamo zgoraj, seveda ne more dolgo zdržati brez prilagajanja. Pri iskanju rešitev pokojninskega sistema moramo zaradi delovanja medgeneracijske solidarnosti v prvi

vrsti upoštevati že mlade. V Raziskavi o staranju v Sloveniji Ramovš (2013, 26) trdi, da imajo mladi ljudje težave z vključevanjem v samostojno življenje obstoječe družbene delitve dela. Omenjeno dejstvo se kaže v brezposelnosti mladih. Zaradi brezposelnosti mladi posledično težko pridejo do lastnega stanovanja, samostojnega gospodinjstva in družine. Podatki OECD kažejo, da se je z gospodarsko krizo, ki se je začela leta 2008, poslabšal položaj mladih na trgu dela. Brezposelnost mladih se je od leta 2007, ko je bil njihov odstotek (v obdobju med letoma 2000 in 2014) najnižji in je znašal 10,1%, pa vse do leta 2014 zvišal kar na 20,2%. Porast ima vpliv tudi na starejše prebivalce, ki so bili, po podatkih Statističnega urada RS (SURS 2016), med letoma 2005 in 2014 najbolj izpostavljeni tveganju revščine. Položaj starejših v Sloveniji je odvisen predvsem od pokojninskega sistema, saj njihova finančna sredstva v največ primerih prihajajo iz javnega pokojninskega sistema. Pokojnine za upokojenska gospodinjstva predstavljajo okoli 95 % vseh razpoložljivih denarnih virov (Kump in Stanovnik 2011, 23).

Vsi navedeni razlogi so tako naposled vodili do reform pokojninskega sistema v Sloveniji. Leta 1999 je bil sprejet Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1, Uradni list RS, št. 106/99), leta 2013 pa je bil isti zakon reformiran in spremenjen (ZPIZ-2, Uradni list RS, št. 96/2012). V diplomskem delu se bomo osredotočili na spremembe pravic iz obveznega pokojninskega zavarovanja glede starostne pokojnine ter obravnavali vključitev predčasne pokojnine. Prav tako nas zanima, na kakšen način so neaktivni mladi prebivalci vsaj delno vključeni v pokojninski sistem. Tak primer je npr. delna vključitev študentskega dela, ki je bilo prvotno zajeto z Zakonom za uravnoteženje javnih financ (ZUJF, Uradni list RS, št. od 40/12 do 102/15).

Vprašanje primernosti pokojninskega sistema bo glede na demografske napovedi vedno aktualno. Država je odgovorna, da zagotavlja dostojne pokojnine in finančno vzdržnost pokojninskega sistema. Zaradi neugodnih demografskih napovedi nas skozi potek diplomskega dela zanima, kako se je pokojninski sistem prilagajal na demografske spremembe v zadnjih dvajsetih letih. V prihodnjih letih in desetletjih bo namreč potrebno vložiti še veliko dela za zagotovitev delujočega sistema, npr. poiskati načine, kako vključiti v sistem čim več mlade, pa tudi starejše generacije (Pogačar idr. 2013, 17).

Država prav tako že išče rešitve za prihodnost. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti je izdalo Belo knjigo o pokojninah, ki predstavlja začetek procesa in razprave za nadaljnje ukrepe na tem področju. Ena izmed glavnih predlaganih rešitev v Beli knjigi o pokojninah (2016, 6) je postopen dvig upokojitvenih pogojev, in sicer tako starosti kot tudi zavarovalne dobe. Prav tako je predlagana izenačitev načina odmere za moške in ženske, vpeljava točkovnega sistema, kot tudi podaljšanje pokojninske osnove za izračun višine pokojnine, in sicer iz sedanjih 24 na 34 zaporednih najugodnejših let. V diplomski nalogi želimo na podlagi omenjenih dejstev ugotoviti, ali so dosedanje spremembe pokojninske zakonodaje v Slovenije upoštevale tudi demografske usmeritve.

1.1 Namen in cilji diplomskega dela

Namen diplomskega dela je preučiti demografske spremembe v Sloveniji v zadnjih dvajsetih letih in ugotoviti, kako se je v tem obdobju spreminjala pokojninska zakonodaja na področju obveznega pokojninskega zavarovanja glede starostne in predčasne pokojnine. Omenjeno dejstvo želimo preučiti predvsem zaradi napovedi projekcij prebivalstva, ki tudi za prihodnja desetletja kažejo trend staranja. Ugotoviti želimo, kako se je pokojninski sistem na te spremembe prilagajal v preteklosti, kot tudi, ali je bilo to prilagajanje ustrezno. V nadaljnjih letih nas namreč čaka iskanje rešitve za optimalno delovanje pokojninskega sistema.

Cilj diplomskega dela je v prvi vrsti ugotoviti, kakšne so demografske spremembe v Sloveniji v zadnjih dvajsetih letih. Podrobneje se bomo osredotočili tudi na reforme pokojninskega sistema v Sloveniji v omenjenem obdobju. To pomeni, da bomo na kratko analizirali reformo iz leta 1999, nato pa še spremembe v Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju iz leta 2013 (ZPIZ-2, Uradni list RS, št. 96/2012, 39/13 – ZSVarPre-C, 101/13 – ZIPRS1415, 44/14 – ORZPIZ206, 85/14 – ZJUF-B, 95/14 – ZJUF-C, 90/15 – ZIUPTD in 102/15), ki so vezane na pravice iz obveznega pokojninskega zavarovanja glede starostne ter predčasne pokojnine. Skozi potek diplomskega dela nas bo zanimalo tudi dejstvo, na kakšen način so se v pokojninski sistem vključile skupine, ki opravljajo začasno in občasno delo, ter vanj niso vključene na podlagi pogodbe o zaposlitvi. Tako bomo ugotovili, ali so bile spremembe pokojninske zakonodaje ustrezne glede na demografske trende.

1.2 Predvidene metode za doseganje ciljev

Za doseganje ciljev, zastavljenih v diplomskem delu, bomo uporabili ustrezno strokovno literaturo in s tem opredelili pojem demografije. Z analizo sekundarnih virov bomo najprej iz podatkov Statističnega urada Republike Slovenije ugotovili, kakšne spremembe so se dogajale glede staranja prebivalstva v Sloveniji v zadnjih dvajsetih letih. Nato bomo pregledali mednarodne pravne akte in druge mednarodne dokumente, priporočila in usmeritve Evropske unije, Mednarodnega denarnega sklada in drugih mednarodnih institucij na tem področju. S pomočjo strokovne literature bomo nadaljevali z analizo nacionalne zakonodaje ter tako ugotovili, kakšne spremembe so se zgodile na področju pokojninskega sistema v naši državi. Diplomsko delo bomo zaključili s sintezo v sklepnem delu, upoštevajoč tudi izhodišča v nedavno objavljeni Beli knjigi.

1.3 Predpostavke in omejitve diplomskega dela

Diplomsko delo bo geografsko omejeno na Republiko Slovenijo in tako v veliki meri le na slovensko zakonodajo, saj na področju pokojninskih sistemov v Evropski uniji ni pretirane zavezujoče zakonodaje. Časovno bo diplomsko delo omejeno na zadnjih dvajset let, kar pomeni, da bo skozi njeno vsebino analizirano obdobje med letoma 1996 in 2016. Omejitve bi

prav tako lahko predstavljala sprememba statistične definicije prebivalstva, ki so jo na Statističnem uradu Republike Slovenije začeli uporabljati leta 2008. Po stari definiciji se je za prebivalca Slovenije štelo vsakogar, ki je v Sloveniji prijavil stalno in/ali začasno prebivališče. Tako niso bili upoštevani tisti s stalnim prebivališčem v Sloveniji, ki so prijavili, da bodo začasno odsotni iz Republike Slovenije za tri mesece ali več. Po novejši definiciji prebivalstva štejemo med prebivalce Republike Slovenije osebe (ne glede na državljanstvo) s prijavljenim stalnim prebivališčem v Sloveniji, ki v Sloveniji prebivajo ali imajo namen prebivati eno leto ali več in niso začasno odsotne iz Republike Slovenije eno leto ali več (SURS 2016).

Predpostavljamo, da se zakoni na področju pokojninskega prava v času pisanja diplomskega dela ne bodo spreminjali, kot tudi, da imajo bralci osnovno znanje o pokojninskem sistemu v Republiki Sloveniji.

1.4 Struktura diplomskega dela

Diplomska naloga zajema tri poglavja. V uvodnem poglavju opredelimo obravnavan problem, namen in cilj diplomskega dela ter predvidene metode za doseganje ciljev, prav tako zajamemo predvidene predpostavke in omejitve pri obravnavanju problema. V drugem poglavju opredelimo demografske spremembe, natančneje staranje prebivalstva, in navedemo opažanja, kako je omenjeno dejstvo v zadnjih dvajsetih letih vplivalo na sistem socialnih zavarovanj v Sloveniji. Osredotočimo se na pokojninsko zavarovanje. V tretjem poglavju analiziramo spremembe v slovenski pokojninski zakonodaji, ki so vezane na starostne in predčasne pokojnine.

2 DEMOGRAFSKE SPREMEMBE

Za boljše razumevanje vsebine diplomskega dela je najprej potrebno opredeliti pojem demografije. Malačič (2006,1) navaja, da je beseda demografija sestavljena starogrškega izvora, pri čemer »demos« in »graphein« pomenita opisovati ljudstvo. Tako lahko na kratko povzamemo, da je demografija znanost o prebivalstvu. Navedeno je razvidno tudi iz opredelitve, da je demografija naravna in družbena veda o človekovi vrsti, o kateri Josipovič (2004, 41) trdi, da je prva in najširša definicija pojma. Nadaljuje (prav tam), da so kasnejše opredelitve ožje in se sicer večinoma nanašajo na naravno (nataliteta, mortaliteta) in mehansko (migracije) gibanje prebivalstva ter na opisovanje stanj, pojmov, kot so spolna in starostna sestava, struktura po zakonskem stanu idr.

Breznik (1988) pri svoji opredelitvi demografije izpostavi področju lastne metode raziskovanja ter dejstvo, da gre za proučevanje gospodinjstev, družin in naselij v tistih vidikih, ki so pomembni pri spoznavanju demografskega razvoja. Želimo torej proučiti prebivalstvo v preteklosti in sedanjosti, da znamo predvideti prihodnost. Tako meni tudi Malačič (2006, 2), ki predmet demografije opredeli kot reprodukcijo ali obnavljanje prebivalstva, ta pa se prav tako nanaša na celoto več procesov gibanja prebivalstva, ki zajema tako naravno kot že predhodno omenjeno mehansko gibanje. Malačič (2006, 2) pojem demografije razdeli na več načinov; najpogostejša je delitev na splošno, uporabno ter posebno demografijo. Malačič (prav tam) zatrjuje, da deluje uporabna demografija v tesnem sodelovanju z drugimi znanstvenimi vedami, iz tega pa so nastale različne uporabne demografije. Prav zaradi povezav z drugimi znanostmi in zaradi možnosti predvidevanja prihodnosti reprodukcije prebivalstva je demografija postala pomembna znanost.

Pri demografskih spremembah gre predvsem za spremembo opazovanih demografskih dogodkov in pojavov. Malačič (2006, 5) navaja, da med omenjene dogodke štejemo rojstvo, razvezo, selitev ipd., kar pa za demografijo, kot je iz predhodno navedenega razvidno, ni predmet našega raziskovanja. Malačič (prav tam) nadaljuje, da znanost ne proučuje dogodkov iz vsakdanjega življenja, ampak je ustvarila bolj abstraktne demografske pojave, kot so poročnost, rodnost, smrtnost in migracije (Malačič, 2006, 57).

2.1 Staranje prebivalstva v Sloveniji

Spremembe v starostni strukturi prebivalstva nas z leti vedno bolj zanimajo, saj s seboj prinašajo posledice, ki ne bodo vplivale le na nas, pač pa tudi na naslednje generacije. Pettinger (2013) pojasni, da je veliko povečanje pričakovane življenjske dobe, negativnim posledicam navkljub, eden izmed največjih dosežkov dvajsetega stoletja. Nadaljuje, da negativne posledice nastanejo zaradi hkratnega upadanja rodnosti, to pa povzroča veliko skrbi glede stroškov staranja prebivalstva. Pogosto slišimo navajanje trditev o demografski časovni bombi.

Izraz staranje prebivalstva ali demografsko staranje pove, da gre za proces, v katerem se spreminja starostna sestava prebivalstva, in sicer tako, da se povečuje delež starih (Šircelj 2009, 16). Po navajanju avtorjev (Hlebec idr. 2013, 8), je pojav posledica prehoda iz agrarne v industrijsko družbo, t. i. demografski prehod, kjer gre za prehod iz visoke na nizko rodnot in umrljivost. Staranje prebivalstva se tako začne z zniževanjem rodnoti, ko se število mladih zmanjšuje, ko pa se rodnot ustali na nizki ravni, postane pomemben dejavnik tudi podaljševanje pričakovanega trajanja življenja. Kot tretji dejavnik staranja prebivalstva navedejo selitve, saj se običajno odseljujejo mladi (prav tam).

Vertot (2010) navaja, da o staranju prebivalstva govorimo takrat, ko se delež prebivalstva nad izbrano starostno mejo povišuje glede na celotno prebivalstvo. Gavrilov in Heuveline (2003) pojasnita, da danes velja družba za relativno staro takrat, ko je delež prebivalstva, ki je starejši od 65 let, večji kot 8-10 %. Nadaljujeta, da je sorodno merilo, ki se uporablja za ugotavljanje starosti družbe, tudi koeficient starostne odvisnosti starih (prav tam).

Po mnenju avtorjev (Hlebec idr. 2013, 7) je težko opredeliti, kdaj nekdo prestopi iz srednjih let v fazo starosti. Trenutno se za starejšega označi posameznika po 60. ali 65. letu starosti, vendar avtorji menijo, da se bodo ti kriteriji pokazali kot neustrezni. Takšnega mnenja je tudi Malačič (2006, 20), ki pojasni, da bi morala biti meja med zrelim in starim prebivalstvom višja, saj so vsa razvita prebivalstva že prestopila mejo 10 % starega prebivalstva. V statistiki se tako uporabljajo naslednje kronološke starostne meje: 0-14 let – mladi (obdobje se konča s končanim obveznim šolanjem), 15-64 let – odrasli; 65 in več let – stari. Te meje so dogovorjene in se lahko spreminjajo, zato se zaradi staranja prebivalstva vedno pogosteje dodaja skupino zelo starih, tj. posameznikov, starih 80 let in več ali 85 let ali več (Hlebec idr. 2013, 7).

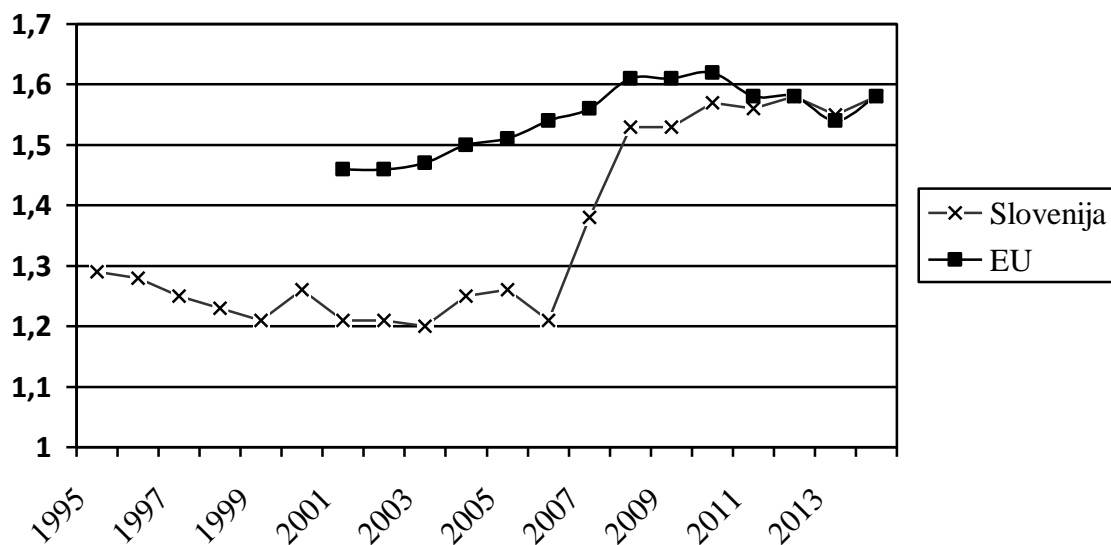
Cavanaugh in Withbourne (1999) navajata, da ločimo med biološko starostjo, kjer gre za spremembe in pešanje vitalnih organov zaradi časa; psihološko starostjo, ko se spremeni delovanje spomina, inteligence in čustvovanja ter socialno-kulturno starostjo, kjer se spremenijo vloge in pravila, ki jih prevzamejo posamezniki v odnosu do drugih. Cavanaugh in Withbourne (prav tam) še zaključita, da je starejše potrebno razumeti kot heterogeno skupino in da se vsi ljudje ne starajo na enak način, razlike so prej pravilo kot izjema.

Glavni dejavniki staranja prebivalstva so torej rodnot, pričakovano trajanje življenja in selitve. Kazalniki, s katerimi pa še lahko pokažemo gibanje starosti prebivalstva in so za nas relevantni, pa so naslednji: koeficient starostne odvisnosti starih, starostna struktura prebivalstva, povprečna starost, indeks staranja in kronološko določeni deleži prebivalstva. V nadaljevanju sledi analiza navedenih dejavnikov in kazalnikov.

2.1.1 Rodnost

Kot že omenjeno, je ravno zniževanje rodnosti tisti dejavnik, ki je ključen za začetek procesa staranja prebivalstva. Kot pojasni Malačič (2006, 77), je rodnost ali nataliteta pozitivna sestavina naravnega obnavljanja prebivalstva in jo dobimo tako, da povežemo število rojstev v nekem prebivalstvu s številom tega prebivalstva kot celote ali s posameznimi deli.

Slika 1 prikazuje celotno rodnost Slovenije in držav EU-28 med letoma 1995 in 2015. Statistični urad Republike Slovenije (SURS 2016) pojasni, da gre za povprečno število živorojenih otrok na eno žensko v rodni dobi (tj. med 15. in 49. letom starosti) v koledarskem letu.

Slika 1: Celotna rodnost, Slovenija in EU-28, 1995-2014

Vir: SURS, Eurostat, 2016.

Kot je razvidno iz slike 1, se je celotna rodnost v Sloveniji od leta 1995 naprej zniževala vse do leta 2003, ko je dosegla najnižjo vrednost 1,2, kar pomeni, da se je tega leta rodilo povprečno 1,2 otrok na eno žensko v rodni dobi. Po letu 2003 se začne rodnost dvigovati in leta 2014 vrednost naraste na 1,58. Za Evropsko Unijo podatka do leta 2001 ni bilo mogoče zaslediti. Iz slike 1 lahko razberemo tudi, da je bila rodnost v Sloveniji v letih 2001-2010 precej nižja od evropskega povprečja. Leta 2001 je stopnja celotne rodnosti v EU znašala 1,46, v Sloveniji pa le 1,21. V letih 2012, 2013 in 2014 je rodnost v Sloveniji narastla do te mere, da je bila na ravni evropskega povprečja. Tonin (2016, 90) navaja, da znaša stopnja rodnosti, ki je potrebna za obnavljanje prebivalstva, 2,1. Za Slovenijo to pomeni približno 10.000 živorojenih otrok letno več, kot se jih rodi sedaj (prav tam).

Z rodnostjo je povezan tudi podatek o starosti matere ob prvem rojstvu. Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (SURS 2017) se je ta starost od leta 2002, ko je znašala 27,2 let, pa vse do leta 2015 zvišala na 29,3 let. To pomeni, da se pari odločajo za

družino kasneje, kar privede tudi do manjših družin. Razloge za kasnejše odločanje za družino lahko najdemo v daljšem izobraževanju mladih, saj se viša odstotek mladih s terciarno izobrazbo. Mladi želijo stabilno kariero, ki pa je danes težko dosegljiva. Po ugotovitvah Urada RS za makroekonomske analize in razvoj (2016, 56) mladi z visoko izobrazbo težje dobijo zaposlitev, saj struktura terciarno izobraženih ni dovolj usklajena s potrebami na trgu dela. To seveda privede tudi do stanovanjskega problema. Po podatkih, ki jih navaja Eurostat (EUROSTAT 2017), se število mladih, starih med 20 in 29 let, ki živijo pri starših, zmanjšuje. Leta 2013 je delež omenjene populacije v tej starostni skupini kljub vsemu še zmeraj znašal 74 %. Evropsko povprečje je veliko nižje, saj znaša 55,6 %.

2.1.2 Pričakovana življenjska doba ob rojstvu

Pričakovana življenjska doba ob rojstvu predstavlja ob ustalitvi rodnosti naslednji pomemben dejavnik pri staranju prebivalstva. Pojasnilo, ki ga navaja Šircelj (2009, 28) zagovarja trditev, da pričakovana življenjska doba nakazuje, koliko let življenja še lahko pričakuje oseba, stara določeno število let, če bodo od opazovanega leta dalje starostne stopnje umrljivosti ostale enake. Sodelavci medicinske fakultete Univerze v Ljubljani (2016) trdijo, da se omenjena življenjska doba navadno izraža ob rojstvu, kar nakazuje, koliko let življenja lahko povprečno pričakuje novorojenček. Dejstvo upoštevamo ob predpostavki, da bo v življenju izpostavljen zakonitostim umiranja, ki veljajo v danem trenutku (v času opazovanja). Pričakovano trajanje življenja se po spolu razlikuje v prid ženskam, kar v diplomskem delu dodatno izpostavimo v podpoglavju 2.1 o pričakovani življenjski dobi ob rojstvu.

Iz podatkov Statističnega urada RS (2017) lahko razberemo, da se je v Sloveniji pričakovano trajanje življenja ob rojstvu med letoma 1995 in 2015 za moške zvišalo iz 70,79 na 77,59 let. Razlika znaša torej 6,8 let v časovnem obdobju 20 let. Pričakovana življenjska doba za ženske se je v 20 letih dvignila za 5,26 let, in sicer iz 78,25 na 83,51 let.

Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj, Statistični urad RS, Agencija Republike Slovenije za okolje in Nacionalni inštitut za javno zdravje (2017), ki analizirajo kazalnike blaginje v RS, navajajo, da se populacija z visoko pričakovano življenjsko dobo šteje kot bolj zdrava od populacije z nizko pričakovano življenjsko dobo. Zdravstvene potrebe obeh skupin se razlikujejo tudi zaradi različnih dinamik populacije. Populacija z visoko življenjsko dobo naj bi poskrbela, da zdravstveni sistem poskrbi tudi za starejše ljudi, ne le za dojenčke, otroke, mladostnike in odrasle.

Po podatkih Eurostata (2016) je bila leta 2014 pričakovana življenjska doba ob rojstvu v državah Evropske unije za moške 78,1 let, za ženske pa 83,6 let. Če primerjamo ta podatek s podatkom za Slovenijo, lahko vidimo, da je pričakovana življenjska doba za moške v Sloveniji nekoliko nižja od evropskega povprečja.

2.1.3 Migracije

Na prvi pogled sta pojma migracija in staranje prebivalstva med seboj zelo povezana, vendar kažejo raziskave drugače. Selitve vsekakor vplivajo na starostno strukturo prebivalstva, ravno zaradi tega, ker se običajno odseljujejo mladi. Navedeno torej pomeni, da priseljevanje zavira, odseljevanje pa povečuje staranje prebivalstva (Hlebec idr. 2013, 8).

EUROPOP2008 (2009, 15), ki ponuja pogled o možnem prihodnjem razvoju prebivalstva posamezne države vključno s prihodnjimi gibanji prebivalstva, zajema tudi različico brez upoštevanja migracij, ki kaže, kakšen dejanski vpliv imajo migracije na gibanje prebivalstva. Če v Sloveniji do leta 2060 ne bi bilo migracij, bi bilo število prebivalcev za 280.000 nižje, koeficient starostne odvisnosti starih pa bi iz predvidenih 68,2 poskočil na 80,6 (Vertot 2009, 17). Pozitiven vpliv priseljevanja na staranje prebivalstva postopno slabi, saj se tudi priseljeno prebivalstvo stara (prav tam).

Malačič (2006, 20) navaja, da imajo migracije v primeru preseljevanja mladih učinek pomlajevanja, če pa se preseljujejo stari, pa imajo učinek staranja prebivalstva. Zaključí, da se mladi selijo pogosteje, zato imajo navadno učinek pomlajevanja prebivalstva. To kažejo tudi podatki Statističnega urada RS (SURS 2017), ki povedo, da je bila povprečna starost priseljenih iz tujine v letih 1995-2015 med 31,1 in 33,8 letom starosti. Povprečna starost odseljenih v tujino v teh letih pa se je gibala med 30 in 38,2 letom starosti.

Po podatkih statističnega urada RS (SURS 2017) je leta 1995 selitveni prirast s tujino zajemal 1415 oseb. Podatek nakazuje, da se je toliko oseb več v Slovenijo priselilo kot odselilo. Skozi leta ta številka narašča in pada, leta 2015 pa je bilo le še 507 oseb več priseljenih kot odseljenih. Upoštevajoč dejstvo, da se preseljujejo relativno mladi, podatek za Slovenijo kaže, da se je število priseljenih oseb zmanjšalo za skoraj 64 %; s tem se manjša tudi pomlajevalni vpliv migracij na slovensko prebivalstvo.

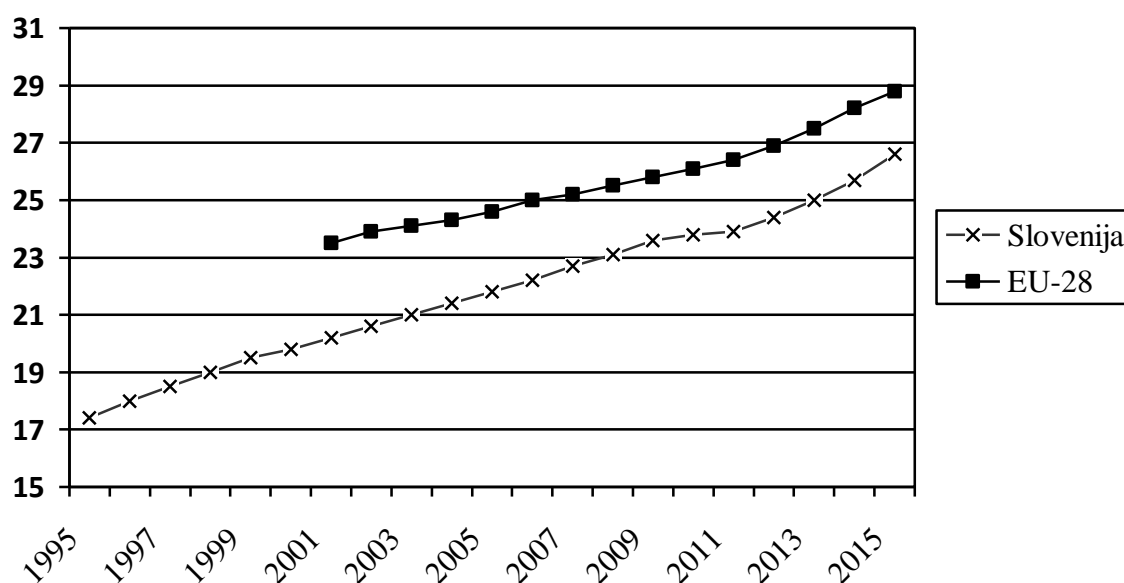
2.1.4 Koeficient starostne odvisnosti starih

Kot že omenjeno, je eden izmed kazalnikov, ki pomaga določiti staranje prebivalstva, tudi koeficient starostne odvisnosti starih. Ta po definiciji Statističnega urada Republike Slovenije (2016) opredeljuje razmerje med številom starejših (65 let in več) in številom delovno sposobnih prebivalcev, nakazuje pa na dejstvo, koliko starejših je odvisnih od 100 delovno sposobnih prebivalcev.

Kot je razvidno iz slike 2, se je koeficient starostne odvisnosti starih v Sloveniji od leta 1995 do leta 2015 zvišal iz 17,4 na 26,6. Navedeno pomeni, da je moralo 100 delovno sposobnih prebivalcev leta 1995 poskrbeti za 17,4 starejših posameznikov, leta 2015 pa že za 26,6 starejših posameznikov. Rezultat je pričakovan, glede na to, da se večja delež starega prebivalstva in manjša delež aktivnega prebivalstva. Omenjeno bo podrobneje razvidno v

poglavju 2.1, v katerem so zajeti podatki o povprečni starosti, indeksu staranja in deležih prebivalstva.

Iz slike 2 je razvidno tudi, da je razmerje med delovno sposobnimi prebivalci in starejšimi delovno nesposobnimi prebivalci v primerjavi s povprečjem 28 evropskih držav bolj ugodno v Sloveniji. Po podatkih EUROSTAT (2017) je to razmerje leta 2001 znašalo 23,5 oseb, do leta 2015 pa se je povzpelo na 28,8 oseb. Prav tako je razvidno, da v Sloveniji ta koeficient raste hitreje, kot raste evropsko povprečje. Med letoma 2001 in 2015 se je omenjeni koeficient za Slovenijo zvišal za 6,4 oseb, evropsko povprečje pa se je v istem obdobju zvišalo za 5,3 oseb.

Slika 2: Koefficient starostne odvisnosti starih - Slovenija 1995-2015, EU-28 - 2001- 2015

Vir: SURS in EUROSTAT, 2016.

Povprečna starost, indeks staranja in deleži prebivalstva

Malačič (2006, 19-21) pojasni, da lahko proces staranja prebivalstva prikažemo tudi z naraščanjem odstotka starega prebivalstva, s povečevanjem indeksa staranja in povečanjem povprečne starosti prebivalstva. Ločimo torej mlada, zrela in stara prebivalstva. Mlada prebivalstva so v strokovni literaturi opredeljena z odstotkom starega prebivalstva do 5 % in z indeksom staranja do 15, zrela prebivalstva z odstotkom starih 5 do 7 in z indeksom staranja 15 do 25, stara prebivalstva pa z odstotkom starih nad 7 in z indeksom staranja nad 25. Meje so zastarele in med zrelim in starim prebivalstvom bi jih bilo bolj primerno postaviti pri 10 % starih in indeksu staranja 40 (prav tam).

Iz zbranih podatkov Statističnega urada RS (SURS 2016) je razvidno, da Slovenija tako po starih kot po novih merilih sodi v staro prebivalstvo. Delež starih (tj. starejših od 65 let) se je

med letoma 1995 in 2015 zvišal iz 12,1 % na 17,9 %. Navedeno pomeni, da se je delež starega prebivalstva zvišal za 5,8 %. Na drugi strani lahko opazimo trend zniževanja deleža odraslega oziroma aktivnega prebivalstva. Od leta 1995 do leta 2004 je ta odstotek sicer rasel, a se je nato obrnil in sedaj delež aktivnega prebivalstva pada. Leta 2015 je znašal 67,3 % prebivalstva. Delež mladega prebivalstva je med letoma 1995 in 2008, ko je dosegel najnižjo vrednost, padal, od leta 2009 pa se viša in je leta 2015 znašal 14,8 %. Prav tako se viša delež prebivalstva, starega 80 let ali več. Od leta 1995, ko je bil ta delež 2,6 %, se je do leta 2015 zvišal na 4,8 % prebivalstva.

Indeks staranja predstavlja razmerje med številom oseb, starih 65 ali več let, in številom oseb, mlajših od 15 let. Tudi ta indeks strmo narašča. Leta 1995 je znašal 65,2; do leta 2015 pa je le-ta narasel na 121,4. To pomeni, da je leta 2015 bilo na 100 oseb, mlajših od 15 let, 121 oseb, starejših od 65 let (SURs 2017).

Za povprečno starost podatkov do leta 2008 ni bilo mogoče zaslediti. Mogoče pa je ugotoviti, da se je povprečna starost slovenskega prebivalstva, in sicer od leta 2008, ko je znašala 41,1 let, do leta 2015 zvišala na 42,5 let.

2.2 Vpliv demografskih sprememb na pokojninsko zavarovanje

Republika Slovenija je po 2. členu Ustave (Uradni list RS, št. 31-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121, 140, 143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90, 97,99 in 75/16 – UZ70a) socialna država, v 50. členu pa določa, da imajo državljani pod pogoji, določenimi z zakonom, pravico do socialne varnosti, vključno s pravico do pokojnine. Isti člen Ustave določa, da država ureja obvezno zdravstveno, pokojninsko, invalidsko in drugo socialno zavarovanje ter skrbi za njihovo delovanje. Če povzamemo trditve, ki jih navaja Vodovnik (2009, 129-132), je socialna varnost skupek sistema socialnih zavarovanj in socialnega varstva.

Vodovnik (2009, 131) še navaja, da gre pri socialnih zavarovanjih za odpravljanje posledic morebitnih uresničitev socialnih tveganj, sredstva pa zagotavljajo zavarovanci in drugi z zakonom določeni osebk. Drugi člen Zakona o prispevkih za socialno varnost (ZPSV, Uradni list RS, št. 5/96, 18/96 – ZdavP, 34/96, 87/97 – ZdavP-A, 3/98, 7/98 – odl. US, 106/99 – ZPIZ-1, 81/00 – ZPSV-C, 97/01 – ZSDP-1, 62/10 – odl. US, 40/12 – ZUJF, 96/12 – ZPIZ-2, 91/13 – ZZVZZ-M, 99/13 – ZSVarPre-C in 26/14 – ZSDP-1) za plačevanje le-teh določa zaposlene, zavarovance, delodajalce, Republiko Slovenijo, Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje in druge zavezanke. Isti člen tega zakona določa temeljne zakone, ki urejajo posamezno socialno zavarovanje. Ti zakoni so: Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2, Uradni list RS, št. 96/12, 39/13 – ZSVarPre-C, 101/13 – ZIPRS1415, 44/14 – ORZPIZ206, 85/14 – ZJUF-B, 95/14 – ZJUF-C,

90/15 – ZIUPTD in 102/15), ki ureja prispevke za pokojninsko in invalidsko zavarovanje; Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ, Uradni list RS, št. 72/0606 - uradno prečiščeno besedilo, 114/06 – ZUTPG, 91/07, 76/08, 62/10 – ZUPJS, 87/11, 40/12 – ZUJF, 21/13 – ZUTD-A, 91/13, 99/13 – ZUPJS-C, 99/13 – ZSVarPre-C, 111/13 – ZMEPIZ-1, 95/14 – ZUJF-C in 47/15 - ZZSDT), ki ureja zdravstveno zavarovanje; Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP-1, Uradni list RS, št. 26/14 in 90/15), ki ureja zavarovanje za starševsko varstvo ter Zakon o urejanju trga dela (ZUTD, Uradni list RS, št. 80/10, 40/12 – ZUJF, 21/13, 63/13, 100/13, 32/14 – ZPDZC-1 in 47/15 - ZZSDT), ki ureja zavarovanje za primer brezposelnosti. Navedeni zakoni za posamezno socialno zavarovanje določajo način in pogoje zavarovanja, osnove in zavezanca za plačilo prispevkov ter vrste prispevkov.

Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje na podlagi medgeneracijske solidarnosti obsega obvezno in prostovoljno vključitev v obvezno zavarovanje ter pravice in obveznosti iz obveznega zavarovanja za primer starosti, invalidnosti in smrti, določene na podlagi dela, prispevkov, kot tudi po načelih vzajemnosti in solidarnosti (2. člen ZPIZ-2). Rangus (2016, 42) zatrjuje, da je temeljno načelo pokojninskega in invalidskega zavarovanja medgeneracijska solidarnost. Štrovs (2000, 18) pojasni, da slovenski pokojninski sistem od vsega začetka do danes temelji na omenjenem načelu, dokladnem sistemu, ki v praksi pomeni, da denar, ki se v tekočem mesecu nabere iz prispevkov zavarovancev in delodajalcev, izplačajo uživalcem pokojnin.

Staranje prebivalstva prav gotovo vpliva na navedeni sistem, ki, kot že predhodno omenjeno, temelji na medgeneracijski solidarnosti. Štrovs (2000, 18) navaja, da se je do leta 1996 pri pokojninskem in invalidskem zavarovanju spoštovalo načelo samofinanciranja, po omenjenem letu pa mora denar pritekati tudi iz državnega proračuna. Po podatkih ministrstva za finance (2017) je v državnem proračunu za leto 2017 predvidenih 4,4 milijarde evrov za pokojnine. Od tega se 1,3 milijarde evrov zagotovi iz državnega proračuna, 3,1 milijarda evrov pa iz zbranih prispevkov zavarovancev.

Zaradi dokladnega sistema financiranja je potrebno preučiti, kako se je med letoma 1995 in 2015 spreminjalo razmerje glede na zavarovance in uživalce pokojnin. Preglednica 1 nakazuje, da je razmerje med zavarovanci in uživalci pokojnin od leta 1995 do vključno leta 2015 vztrajno padalo. Kljub temu da se večja število zavarovancev, se hkrati večja tudi število uživalcev pokojnin. Od leta 1995 do leta 2015 se je število uživalcev pokojnin povečalo za 174.967 oseb, medtem ko se je število zavarovancev povečalo samo za 71.627 oseb. Razvidno je tudi dejstvo, da se je število zavarovancev do leta 2008 večalo, od leta 2009 pa vse do leta 2014 pa se število zavarovancev zaradi gospodarskih razmer zmanjšuje.

Preglednica 1: Povprečno število zavarovancev in uživalcev pokojnin iz obveznega zavarovanja ter razmerje (1995-2015)

Leto	Zavarovanci	Uživalci pokojnin	Razmerje
1995	768.961	437.051	1,76
1996	765.731	442.105	1,73
1997	783.196	448.753	1,75
1998	784.193	454.626	1,72
1999	800.467	460.280	1,74
2000	839.381	467.448	1,80
2001	841.478	474.507	1,77
2002	836.544	483.898	1,73
2003	834.049	491.911	1,70
2004	836.668	497.826	1,68
2005	845.842	504.988	1,67
2006	854.606	510.795	1,67
2007	879.090	518.805	1,69
2008	904.084	527.933	1,71
2009	894.886	538.455	1,66
2010	881.992	552.561	1,60
2011	869.869	569.951	1,53
2012	855.542	585.408	1,46
2013	833.121	602.311	1,38
2014	831.860	608.885	1,37
2015	840.588	612.018	1,37

Vir: ZPIZ, 2016.

Kljub temu da raziskujemo vpliv demografskih sprememb na pokojninsko zavarovanje, smo povzeli podatke za vse vrste pokojnin iz obveznega zavarovanja. Tako bomo v nadaljevanju poglavja 2 videli, kako ravno staranje prebivalstva najbolj vpliva na pokojninsko blagajno, saj se v obveznem zavarovanju večja ravno delež starostnih pokojnin. Preglednica 2, ki prikazuje indekse rasti vseh pokojnin iz obveznega zavarovanja, kaže, da se je število uživalcev pokojnin večalo zaradi starostnih pokojnin, njihova rast pa je bila prisotna skozi vsa leta. Podatki ZPIZ-a (2016) kažejo, da je leta 1995 odstotek starostnih pokojnin znašal 59,32 %, do leta 2015 pa je ta odstotek narastel že na 70,54 % pokojnin iz obveznega zavarovanja. Visok indeks zaznamo tudi pri vdovskih in delnih starostnih, vendar tu ne gre za veliko število pokojnin. Po podatkih ZPIZ-a (2016) je odstotek vdovskih pokojnin do leta 2015 narastel na

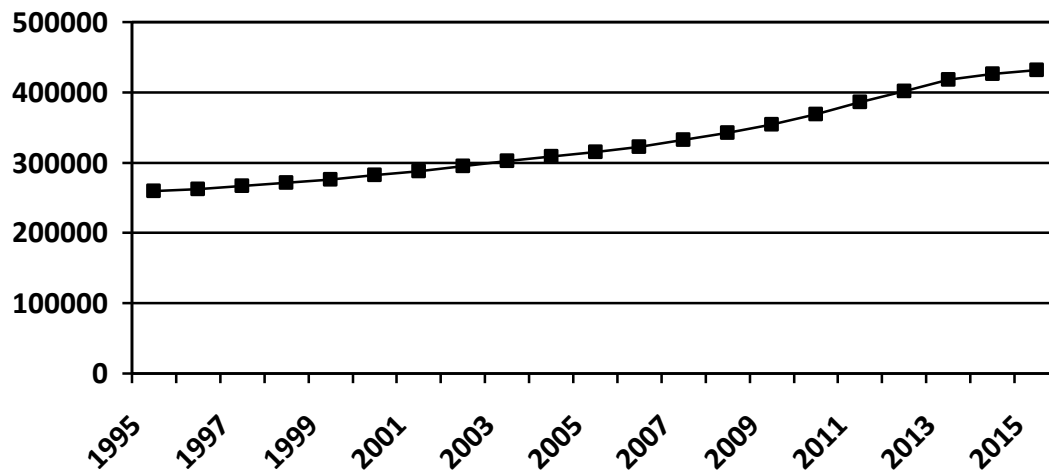
7,98 %, delnih starostnih pa je bil manj kot 1 % vseh pokojnin iz obveznega zavarovanja. Invalidske in družinske pokojnine so začele leta 1998 oz. 2000 padati. Leta 2015 je bil, po podatkih ZPIZ-a (2016), delež vseh invalidskih pokojnin 14,01 %, delež družinskih pa 7,34 % vseh pokojnin iz obveznega zavarovanja.

Preglednica 2: Stopnje rasti povprečnega števila uživalcev pokojnin iz obveznega zavarovanja, 1995-2015, v %

Leto	Starostne	Invalidske	Družinske	Vdovske	Delna starostna	Skupaj
1995-1996	1,1	0,8	1,7	-	-	1,2
1996-1997	1,8	0,5	1,7	-	-	1,5
1997-1998	1,7	0,1	1,3	-	-	1,3
1998-1999	1,8	-0,1	1,2	-	-	1,2
1999-2000	2,1	0,4	0,4	-	-	1,6
2000-2001	2,1	-0,1	-3,1	596,4	-	1,5
2001-2002	2,6	-0,1	-3,1	101,1	-	2,0
2002-2003	2,4	-0,2	-3,5	43,2	-	1,7
2003-2004	2,0	-0,9	-3,5	26,3	-	1,2
2004-2005	2,2	0,1	-3,7	19,0	-	1,4
2006	2,4	-0,6	-4,8	13,0	26,6	1,1
2007	3,1	-1,3	-5,3	12,6	18,8	1,6
2008	3,1	-1,2	-4,5	11,6	25,6	1,8
2009	3,4	-1,4	-4,7	11,0	18,4	2,0
2010	4,0	-1,2	-4,4	10,6	9,4	2,6
2011	4,8	-0,9	-4,7	8,9	31,8	3,1
2012	4,0	-0,9	-4,3	8,3	13,1	2,7
2013	4,1	-1,1	-0,4	4,2	23,6	2,9
2014	2,0	-1,3	-6,0	5,6	37,0	1,1
2015	1,3	-1,7	-7,9	5,9	18,7	0,5

Vir: ZPIZ, 2005 in 2015.

Slika 3 prikazuje konstantno rast starostne pokojnine. Leta 1995 je bilo v Sloveniji 259.253 uživalcev starostne pokojnine. Do leta 2015 se je ta številka povzpela na kar 431.745 uživalcev.

Slika 3: Povprečno število uživalcev starostne pokojnine 1995-2015

Vir: ZPIZ, 2016.

Ljudje smo telesno in zdravstveno praviloma najbolj šibki prav v starosti, zato smo za potrebe diplomskega dela na Statističnem uradu Republike Slovenije (2017) poiskali podatek o izdatkih za bolezen in zdravstveno varstvo. Ti izdatki so leta 1996 znašali 838 milijonov evrov, do leta 2014 pa so narasli na več kot 2,7 milijarde evrov. Navedeni podatek dokazuje, da večje število starejših prebivalcev vpliva tudi na druga socialna zavarovanja, katerih primanjkljaj se krpa iz državnega proračuna, kar pri zdajšnjem sistemu pripomore k vedno večjemu javnofinančnemu dolgu.

3 SLOVENIJA IN POKOJNINSKE REFORME

Vse države Zahodnega sveta so postavljene pred dejstvo staranja prebivalstva in potrebnih sprememb pokojninskih sistemov. Stanovnik (2012, 151-152) pojasni, da, gledano zgodovinsko, izhajajo današnji pokojninski sistemi držav iz treh različnih modelov državne blaginje. Rangus (2016, 40) navaja, da izhaja slovenski pokojninski sistem iz Bismarckovega dokladnega sistema pokojninskega zavarovanja. Njegov osnovni namen je zagotoviti socialno varnost zavarovancev, kot tudi pokritje dveh vrst tveganj; tveganje dolgoživosti in tveganje zadostnega dohodka v starosti (prav tam).

Vlada RS (2017) kot cilje pokojninskega sistema navaja zagotovitev in ohranitev javnofinančnega vzdržnega sistema s poudarkom na medgeneracijski solidarnosti, kot tudi dostojne pokojnine, ki bi posledično zagotovile ohranjanje kupne moči pokojnin in standard upokojencev. S tem namenom so se zgodile tudi vse reforme pokojninskega sistema v RS.

Slovenija ni edina država s težavami, ko gre za pokojnine. V nadaljevanju zatorej ugotavljamo, koliko vpliva ima pri oblikovanju pokojninske zakonodaje politika Evropske unije. Zakonsko določeno upokojitveno starost bomo primerjali z dejansko upokojitveno starostjo, saj je eden izmed ciljev zadnje reforme predstavljal ravno njeno zvišanje. Nato v nadaljevanju diplomskega dela sledi pregled pokojninskih reform v samostojni Sloveniji, s poudarkom na upokojitveni starosti in predčasni upokojitvi.

3.1 Vpliv evropske politike na slovensko pokojninsko zakonodajo

Pokojninski sistemi evropskih držav izhajajo iz treh različnih modelov državne blaginje, zato se med seboj razlikujejo. Evropska komisija (2017) navaja trditev, da EU določa skupne predpise, po katerih so naše socialne pravice zaščitene povsod po Evropi, vendar ostajajo države članice same odgovorne za oblikovanje, izvajanje in spremljanje svojih nacionalnih sistemov zavarovanja. Evropska organizacija AGE (2016, 32), ki združuje neprofitne organizacije, ki zastopajo interese starejših in upokojencev, zatrjuje, da se je okrepila vloga EU v razpravi o pokojninskem zavarovanju, saj je prišlo do verižnega učinka krize javnega dolga v nekaterih državah na druge države članice. Države EU morajo tako predložiti nacionalne programe reform in predstaviti nacionalna socialna poročila. Leta 2010 je Evropska komisija (2017) predstavila desetletno strategijo Evropa 2020 za zaposlovanje in gospodarsko rast, reforme pa morajo biti v skladu s to strategijo. Istega leta je komisija izdala Zeleno knjigo o pokojninah, leta 2012 pa je izšla Bela knjiga: agenda za ustrezne, varne in vzdržne pokojnine, v kateri Evropska komisija (2012) predlaga ukrepe za nacionalne pokojninske reforme na evropski ravni. AGE (2016, 33) navaja, da je leta 2012 Evropska komisija z Odborom za socialno zaščito objavila poročilo o pokojninski ustreznosti 2010-2050, ki kaže, kako se države članice spopadajo z izzivi trajnosti in ustreznosti. Prav tako navajajo tudi, kako pomembno vlogo v okviru pokojninskih sistemov ima Lizbonska

pogodba, ki priznava upravičenost do nadomestil za socialno varnost in socialnih storitev za zaščito v primerih, kot sta nesamostojnost in starost.

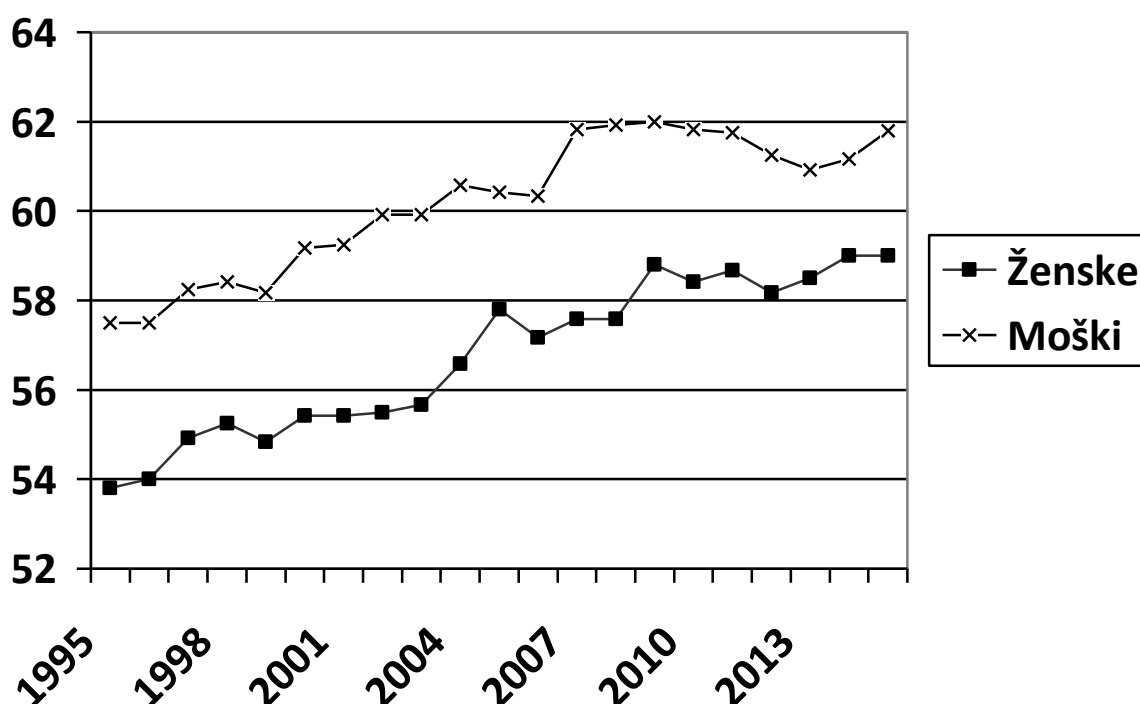
Evropska komisija (2017) na svoji spletni strani pojasni, da velja koordinacija sistemov socialne varnosti za starostno, invalidsko, vdovsko ter družinsko pokojnino. To pomeni, da se načeloma uporablja za nacionalne sisteme obveznega zavarovanja. Poudariti velja aktualnost dogajanja Evropske komisije (2017), ki je v procesu vzpostavitve evropskega stebra socialnih pravic. V sporočilu komisije, ki je izšlo konec aprila 2017, zasledimo, da je glavni namen njegove vzpostavitve zagotavljanje novih in učinkovitejših pravic za državljane. Pri uresničevanju tega cilja je bistvenega pomena zakonodaja, zato lahko pričakujemo, da bo evropska politika v prihodnosti bolj posegala v nacionalno zakonodajo na področju socialne varnosti.

Organizacija AGE (2016, 33) navaja trditev, da na pokojninsko zavarovanje posredno vpliva tudi Direktiva 96/97/ES, ki uveljavlja načelo enakega obravnavanja moških in žensk v poklicnih sistemih socialne varnosti. Direktiva 79/7/EGS ureja socialno varnost na splošno, sem pa seveda sodijo tudi tveganja, povezana s starostjo.

3.2 Dejanska upokojitvena starost ter zakonodaja

Štrovs (2000, 88) opredeljuje trditev, da se kot minimalno starost za upokojitev določi starost, pri kateri se predpostavlja, da zavarovanec nima več delovne zmožnosti za uspešno opravljanje organiziranega poklicnega dela. Pri mlajših zavarovancih je upokojitev možna le, ko zaradi trajnih zdravstvenih okvar posameznik res ne more več poklicno opravljati pridobitnega dela (prav tam). Po podatkih Evropske komisije (2015, 66) je za Slovenijo značilno zgodnje upokojevanje zavarovancev, kljub temu da ima eno izmed slabših demografskih slik v Evropi.

Kot je razvidno iz slike 4, je bila leta 1995 povprečna dejanska starost začetka uživanja starostne pokojnine za ženske 53 let in 1 mesec, medtem ko je ta pri moških znašala 57 let in 6 mesecev. Do vključno leta 1999 je za ženske s polno pokojninsko dobo veljala upokojitvena starost 53 let, za moške pa 58 let (39. člen ZPIZ). Leta 1995 je torej dejanska upokojitvena starost pri ženskah bila primerna, pri moških pa le za pol leta nižja, kot je bilo zakonsko določeno. Do leta 1999, ko še veljajo zgoraj navedeni pogoji za pridobitev starostne pokojnine, se je dejanska upokojitvena starost žensk povzpela na 54 let in 10 mesecev, za moške pa na 58 let in 2 meseca. Navedeno je v obeh primerih presegalo takratno zakonodajo.

Slika 4: Povprečna starost novih uživalcev starostnih pokojnin, 1995-2015 (od l. 2007 do 2015 brez uživalcev predčasne pokojnine in uživalcev z zavarovalno dobo s povečanjem), po spolu

Vir: ZPIZ, 2016.

Leta 2000 je z reformo sistema prišel novi pokojninski zakon (ZPIZ-1, Uradni list RS, št. 106/99) z novo starostno mejo za upokojevanje. Nova meja je bila 63 let za moške in 61 let za ženske. Povprečna dejanska upokojitvena starost je znašala za ženske 55let in 5 mesecev, za moške pa 59 let in 2 meseca. Do leta 2013, ko je prišlo do nove pokojninske reforme, ki je z novim Zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2, Uradni list RS, št. 96/2012) prinesla novo upokojitveno starost 65 let za oba spola, je povprečna dejanska upokojitvena starost znašala zgolj 58 let in 2 meseca za ženske, ter 60 let in 11 mesecev za moške. Do leta 2015 je povprečna dejanska upokojitvena starost za ženske zrastle le na 59 let, za moške pa na 61 let in en mesec.

3.3 Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju 1992

Slovenija se je leta 1991 na podlagi uspešnega plebiscita iz leta 1990 osamosvojila. Kot nova država je morala urediti zakonodajo. Štrovs (2000, 11-12) navaja, da je bil takoj po osamosvojitvi Slovenije pripravljen nov zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, vendar se je postopek zavlekel in zakon je začel veljati šele 1. aprila 1992. V omenjenem zakonu je bila zajeta celotna ureditev sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja,

odpravljeni pa so bili glavni razlogi za prehitro rast števila uživalcev pokojnin. Štrovs (prav tam) navaja, da so pravico do predčasne upokojitve omejili le na določene skupine delavcev, zavarovanci s polno pokojninsko dobo se od takrat upokojujejo šele ko dopolnijo določeno starost, za pridobitev starostne pokojnine pa so se starostne meje postopno zvišale za tri leta. Po 39. členu Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju iz leta 1992 (ZPIZ, Uradni list RS, št. 12/92, 56/92 – odl. US, 43/93 – odl. US, 67/93 – odl. US, 5/94, 7/96, 29/97 – odl. US, 54/98 in 106/99 – ZPIZ-1) se je lahko zavarovanec upokojil s pokojninsko dobo 40 let pri starosti 58 let, z vsaj 20 leti pokojninske dobe pri 63 letih, z najmanj 15 leti zavarovalne dobe pa pri 65. letu starosti. Zavarovanka je polno pokojninsko dobo dosegla s 35 leti dela in se je tako lahko upokojila pri 53 letih, če je imela vsaj 20 let zavarovalne dobe pri 58 letih in če je imela vsaj 15 let pokojninske dobe pri 60. letih.

Pravico do predčasne pokojnine je pridobil zavarovanec, ki je dopolnil najmanj 35 let pokojninske dobe in 58 let starosti (moški) oziroma 30 let pokojninske dobe in 53 let starosti (ženska), in sicer v naslednjih primerih: če mu je delovno razmerje prenehalo zaradi stečaja ali redne likvidacije organizacije ali zaradi stečaja nad obratovalnico delodajalca in mu ni možno zagotoviti druge zaposlitve; če je zavarovanec delovni invalid II. ali III. kategorije; če je nezaposlen in je bil v zadnjih 24. mesecih najmanj 12 mesecev prijavljen na Zavodu RS za zaposlovanje kot iskalec zaposlitve (40. člen ZPIZ).

3.4 Pokojninska reforma 1999

Rangus (2013, 6) navaja, da je bila leta 1999 izpeljana (uveljavljena leta 2000) prva pomembnejša pokojninska reforma, s katero naj bi se sistem prilagodil novim demografskim trendom. Štrovs (2000, 12) navedeno trditev dopolnjuje z dejstvom, da je novi zakon izhajal iz analiz, ki so nastale ob pomoči programa Phare in Svetovne banke. Omenjene analize so pokazale, da sistema, ki je veljal do takrat, ni mogoče finančno vzdrževati na dolgi rok. Rangus (prav tam) nadaljuje, da je bilo potrebno ohraniti takratno razmerje med številom zavarovancev in uživalcev pokojnin, kar pa je bilo izvedeno s povišanjem dejanske upokojitvene starosti. Reforma tako ni posegala v načela, na katerih je zgrajen sistem financiranja in delovanja pokojninskega zavarovanja.

V takrat novem Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1, Uradni list RS, št. 106/99) je bilo v prvem odstavku 36. člena določeno, da je zavarovanec pridobil pravico do starostne pokojnine pri starosti 58 let; moški z dopolnjeno pokojninsko dobo 40 let oziroma ženska z pokojninsko dobo 38 let. Drugi odstavek istega člena je določal, da zavarovanec pridobi pravico do starostne pokojnine pri starosti 63 let (moški) oziroma 61 let (ženska), če je dopolnil 20 let pokojninske dobe. Tretji odstavek 36. člena pa je določal, da zavarovanec pridobi pravico do starostne pokojnine pri starosti 65 let (moški) oziroma 63 let (ženska), če je dopolnil najmanj 15 let zavarovalne dobe.

Po reformi se za moške zavarovance pogoji za starostno pokojnino niso spremenili. Za ženske zavarovanke pa se je zvišala polna zavarovalna doba iz 35 na 38 let. Prav tako so se zvišali pogoji za doseg starostne pokojnine, in sicer z 20 leti in 15 leti pokojninske dobe. Pri obeh kategorijah se je potrebna starost za upokojitev zvišala za tri leta.

Sistem je bil potreben nadaljnje razvoja zaradi demografskega gibanja prebivalstva in povečanja izdatkov za pokojnine, saj je, kot navaja Rangus (2016, 40), zakonodaja kazala pomanjkljivosti na tem področju. Štrovs (2000, 88-89) zatrjuje, da je bilo v prvotnem predlogu zakona predvideno bistveno zvišanje starostnih mej.

V omenjeni reformi se k dosedanjemu obveznemu pokojninskemu zavarovanju (I. steber) doda tudi prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje (II. steber).

Kljub potrebam po spremembi pokojninske zakonodaje je naslednja pomembna reforma pokojninskega sistema sledila šele leta 2013.

3.5 Pokojninska reforma 2013

Rangus (2010, 10) pojasnjuje, da so bili pri navedeni reformi pomembni trije cilji. Ti so bili: zagotovitev dostojnih pokojnin vseh zavarovancev, večja preglednost sistema in trajnejša finančna vzdržnost sistema. Cilje so poskušali doseči s tremi določenimi ukrepi, ti so: dvig dejanske upokojitvene starosti, uvedba načela odvisnosti med vplačili in izplačili ter preglednost sistema (Pogačar idr. 2013, 19).

Dvig dejanske upokojitvene starosti poskuša Zakon uresničiti s splošnim dvigom upokojitvene starosti. V ZPIZ-2 je na novo določena polna upokojitvena starost, in sicer se za oba spola postopoma zvišuje na 65 let. Na tem mestu vidimo vpliv Direktive 96/97/ES Sveta Evrope (Uradni list EU, št. L 46/1997), ki določa enakopravno obravnavanje moških in žensk v poklicnih sistemih socialne varnosti. Rangus (2016, 46) navaja, da so zaradi spoštovanja načela zaupanja v pravo, pridobljenih pravic in varovanja posameznikovih pravnih pričakovanj predvidena daljša prehodna obdobja. Določeno je prehodno obdobje za ženske, ki so dosegle 15 let zavarovalne dobe. Starost se zvišuje iz 63 let na 65 let, in sicer po 6 mesecev na leto. Prav tako tretji odstavek 27. člena za 6 mesecev na leto zvišuje upokojitveno starost za zavarovance z 20 leti zavarovalne dobe. Za moške je prehodno obdobje trajalo do leta 2016, starost pa se je zvišala iz 63 let na 65 let. Za ženske pa prehodno obdobje še traja do leta 2020, ko bo upokojitvena starost dosegla 65 let. (27. člen ZPIZ-2).

Kot opredeljuje Rangus (2016, 48), je potrebno pri upokojitveni starosti in uveljavljanju pravice do starostne pokojnine omeniti možnost zniževanja starostne meje, ki je določena v 28. členu zakona (ZPIZ-2). Starostna meja za pridobitev pravice do starostne pokojnine se lahko po 28. členu ZPIZ-2 niža zaradi:

- skrbi za vsakega rojenega ali posvojenega otroka, za katerega je zavarovanec skrbel v prvem letu njegove starosti, ki ima državljanstvo Republike Slovenije, če ni z mednarodnim sporazumom drugače določeno, in sicer se starostna meja zniža za šest mesecev za enega otroka, za 16 mesecev za dva otroka, za 26 mesecev za tri otroke, za 36 mesecev za štiri otroke in za 48 mesecev za pet ali več otrok,
- služenja obveznega vojaškega roka za dve tretjini njegovega dejanskega trajanja in
- vstopa v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje pred dopolnjenim 18. letom starosti za ves čas trajanja obveznega zavarovanja do dopolnjenega 18. leta starosti.

ZPIZ-2 z ukrepi za odložitev pokojnine predvideva spodbude za zavarovance, ki delajo tudi po izpolnitvi minimalnih pogojev za starostno ali predčasno pokojnino. Šesti odstavek 37. člena ZPIZ-2 določa, da vsako nadaljnje leto dopolnjene pokojninske dobe brez dokupa, dopolnjene v obveznem zavarovanju po uveljavitvi ZPIZ - 2, vendar največ do treh zaporednih let zavarovanja, vrednoti na način, da se trije meseci pokojninske dobe brez dokupa vrednotijo v višini 1 %. V nadaljevanju 39a. člen ZPIZ-2 določa, da se mu lahko mesečno izplačuje 20 % starostne ali predčasne pokojnine, do katere bi bil upravičen na dan njene uveljavitve. Del pokojnine se izplačuje do prenehanja obveznega zavarovanja s polnim delovnim oziroma zavarovalnim časom, največ do 65. leta.

Predčasna pokojnina

V 29. členu zakona (ZPIZ-2) je določeno, da lahko začne zavarovanec uživati pravice iz pokojninskega zavarovanja pred določenimi 65 leti starosti. Zavarovanec se lahko tako z dopolnjeno pokojninsko dobo 40 let upokoji pri 60 letih. 38. člen zakona (ZPIZ-2) določa, da se predčasna pokojnina odmeri glede na dopolnjeno pokojninsko dobo od pokojninske osnove tako kot starostna pokojnina, nato pa se za vsak mesec manjkajoče starosti do dopolnitve 65 let starosti zmanjša za 0,3 %. Rangus (2013, 49) trdi, da pomeni ta pravica odstop od temeljnih načel solidarnosti in vzajemnosti, saj pomeni predčasno upokojevanje prerazdelitev sredstev od mlajših k starejšim, ne da bi se mlajši tega zavedali. Na drugi strani imamo tako starejše, ki so vplačevali za pokojnino, vendar se vseeno ne morejo predčasno upokojiti pod enakimi pogoji, kljub temu da so dopolnili 40 let pokojninske dobe. Zavarovanci, ki dopolnijo 60 let starosti in 40 let pokojninske dobe brez dokupa, lahko koristijo pravico do starostne pokojnine, te pravice pa ne morejo koristiti tisti, ki so si vmes določeno obdobje obvezno pokojninsko zavarovanje prostovoljno plačevali sami. Zahteva se torej 40 let dejanskega dela, in ne vplačevanja v pokojninsko blagajno brez opravljenega dela.

Veliko prahu je tako dvignila uvedba pokojninske dobe brez dokupa, ki je v 7. členu ZPIZ-2 opredeljena kot obdobje obvezne vključitve v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, obdobja opravljanja kmetijske dejavnosti in obdobja delovnega razmerja v tujini, vendar brez dokupa pokojninske dobe. To pomeni, da prostovoljna vključitev v pokojninsko zavarovanje ni več enakovredna zavarovalni dobi brez dokupa. Marsikdo si je namreč v času,

ko je bil nezaposlen ali je bil v delovnem razmerju za nepolni delovni čas, kljub temu vplačeval svoj delež v pokojninsko blagajno. Pokojninska dobra z dokupom pa sedaj omogoča le uveljavitev pravice predčasne pokojnine.

3.6 Vključitev drugih skupin v pokojninsko zavarovanje

ZPIZ-2 v členih 13-17 in v 19. členu določa osebe, ki so vključene v obvezno zavarovanje. To so delavci v delovnem razmerju, samozaposlene osebe, družbeniki in kmetje, kot tudi osebe, ki so v obvezno zavarovanje vključene po drugih prepisih.

Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (ZPIZ 2017) pojasni, da se obvezno zavaruje tudi osebe, ki v okviru kakšnega drugega pravnega razmerja opravljajo delo in ne ustrezajo zgoraj navedenim določilom. To je delo po podjemni, avtorski ali drugi pogodbi civilnega prava. Nadaljujejo, da v to skupino sodijo tudi prokuristi ali poslovodne osebe, osebe, imenovane v organe kapitalske ali osebne družbe, fundacije, zavoda, zadruga, zbornice, lokalne skupnosti ali druge pravne osebe javnega ali zasebnega prava. ZPIZ (2017) omeni še osebe, imenovane za stečajnega ali likvidacijskega upravitelja, upravitelja prisilne poravnave ter vpisane v register sodnih izvedencev ali cenilce. Prav tako pojasni, da se zavarovanje iz drugega pravnega razmerja vzpostavi, če oseba ni uživalec pokojnine, ni obvezno zavarovana ali je obvezno zavarovana s krajšim delovnim časom (prav tam).

3.6.1 Začasno in občasno delo dijakov in študentov

Država je zaradi finančnega primanjkljaja v pokojninski blagajni, ki je posledica vedno slabšega razmerja med zavarovanci in uživalci pokojnin, v obvezno pokojninsko zavarovanje, kot zavarovance po 18. členu Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, na podlagi Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona za uravnoteženje javnih financ (ZUJF-C, Uradni list RS, št. 95/14), vključila tudi osebe, ki opravljajo začasno in občasno delo dijakov ter študentov. Osnova za plačilo prispevkov za zavarovance iz 18. člena ZPIZ-2 je v skladu z 146. členom istega zakona, vsako posamezno plačilo za opravljeno delo oziroma storitev, prejeto na podlagi drugega pravnega razmerja, ki se šteje za dohodek. To za študentsko delo v praksi pomeni, da se prispevki in dajatve plačujejo glede na znesek na napotnici. Po 8. členu Zakona o prispevkih za socialno varnost (ZPSV) zavarovanec plačuje prispevek po stopnji 15,5 %, delodajalec pa po stopnji 8,85 %. V primeru študentskega dela to pomeni znesek na napotnici. V preglednici 3 so razvidni vsi prispevki in dajatve, ki jih mora delodajalec odvesti glede na znesek na eni napotnici.

Preglednica 3: Prispevki in dajatve delodajalca za začasno in občasno delo dijakov in študentov

DELODAJALEC	Delež obremenitve (%)
Prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje	8,85
Prispevek za zdravstveno zavarovanje	6,36
Prispevek za zavarovanje za poškodbe pri delu in poklicne bolezni	0,53
Koncesijska dajatev	16,00
Dodatna koncesijska dajatev	2,00

Vir: MDDSZ, 2017.

Podatki, ki jih navaja FURS (2017), kažejo, da je bilo za leto 2016 na podlagi začasnega in občasnega dela za 89.454 dijakov in študentov vplačanih dobrih 45 milijonov evrov prispevkov za socialna zavarovanja, povprečno pa je vsak dijak oziroma študent na podlagi opravljanja začasnega in občasnega dela pridobil dva meseca in pol pokojninske oziroma zavarovalne (delovne) dobe. Za leto 2015 pa ZPIZ (2017) navaja podatek, da je bilo na podlagi začasnega in občasnega dela za 97.119 dijakov in študentov vplačanih dobrih 52 milijonov evrov prispevkov, kar povprečno pomeni dva meseca in 19 dni zavarovalne dobe za posameznega dijaka oziroma študenta.

3.6.2 Osebno dopolnilno delo

V Zakonu o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno (ZPDZC, Uradni list RS, št. 12/07 – uradno prečiščeno besedilo, 29/10, 57/12, 21/13 – ZUTD-A in 32/14 – ZPDZC-1) iz leta 2007 je bilo osebno dopolnilno delo v 12. členu opredeljeno kot delo, ko posameznik sam opravlja dela pomoči v gospodinjstvu, nabira in prodaja gozdne sadeže in zelišča ter opravlja druga manjša dela. Drugi odstavek 12. člena tega zakona določa dopolnilno delo tudi, kadar posameznik sam izdeluje izdelke domače in umetne obrti. Prihodki iz dopolnilnega dela niso smeli presežati minimalne plače v RS iz preteklega leta, pričetek opravljanja dela pa je posameznik moral prijaviti pristojni upravni enoti za vpis v seznam zavezancev. S 1. 1. 2015 pa so bile na podlagi Zakona o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno (ZPDZC-1, Uradni list RS, št. 32/14 in 47/15 – ZZSDT) in Pravilnika o osebnem dopolnilnem delu (Uradni list RS, št. 94/14) sprejete spremembe, ki se nanašajo na osebno dopolnilno delo. Spremembe, ki se nanašajo na vključitev v zavarovanja, tako navajamo v nadaljevanju. Uvedena je bila vrednotnica, ki je po 7. členu Pravilnika o osebnem dopolnilnem delu dokument, na podlagi katerega se to delo opravlja. Po 15. členu Zakona o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno se z njo uvede prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, kot tudi prispevek za zdravstveno zavarovanje.

3.6.3 Podjemne in avtorske pogodbe

Tudi avtorske in podjemne pogodbe sodijo v skupino drugih pravnih razmerij. Natančneje gre za razmerja, ki niso uvrščena v delovno razmerje, samozaposlitev, status družbenika ali kmeta, dijaka/študenta ali uživalca pokojnine; plačilo za to pravno razmerje pa po Zakonu o dohodnini (Zdoh-2, Uradni list RS, št. 13/11 – uradno prečiščeno besedilo, 9/12 – odl. US, 24/12, 30/12, 40/12 – ZUJF, 75/12, 94/12, 52/13 – odl. US, 96/13, 29/14 – odl. US, 50/14, 23/15, 55/15 in 63/16) šteje za obdavčljiv dohodek. Prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje je do spremembe znašal 8,85 % od bruto zneska honorarja, ki ga je plačeval izplačevalec. Po spremembi pa bo oseba, ki bo opravljala delo na podlagi drugega pravnega razmerja, morala izplačevalcu prejemka podati izjavo, da ni upokojenec, da ne opravlja začasnega ali občasnega dela dijakov in študentov v skladu s predpisi, ki urejajo to delo in da ni vključena v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje oziroma je vključena v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, vendar za krajši delovni čas od polnega. Če oseba ni vključena v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje na drugi podlagi (na primer ni zaposlena ali samozaposlena), plačuje 15,5 % od bruto zneska, izplačevalec pa 8,85 %, kot do sedaj. Če je oseba vključena v obvezno pokojninsko zavarovanje na drugi podlagi, pa, kot doslej, izplačevalec odvede 8,85 % od bruto prejemka.

Če torej povzamemo poglavje o spremembah pokojninske zakonodaje v Sloveniji, lahko trdimo, da se je ta od osamosvojitve spreminjala pod minimalnim vplivom evropske politike. Reformi sta bili od leta 1992, ko je začel veljati prvi zakon (ZPIZ), zgolj dve, kar je bistveno premalo, glede na vse demografske kazalnike, ki smo jih analizirali v poglavju o demografskih spremembah. V obeh reformah se je zvišala zakonsko določena polna pokojninska doba za pridobitev pravice do starostne pokojnine. Od leta 1992 se je za ženske le-ta dvignila za 12 let, za moške pa za sedem let. Namen omenjenega ukrepa je zviševanje dejanske upokojitvene starosti, kar je bilo tudi delno uspešno izvedeno. Pokojninska reforma leta 2013 je prinesla veliko novosti. Zraven dviga polne upokojitvene starosti je veliko pozornosti požela nova kategorija, pokojninska doba z dokupom. Ta ni enakovredna pokojninski dobi brez dokupa, čeprav so zavarovanci prostovoljno enakovredno plačevali v blagajno, ko v obvezno zavarovanje niso bili vključeni obvezno. Je pa država zraven zaostritve ukrepov za upokojitev začela z nagradami bolj aktivno spodbujati odložitev upokojitve, kljub izpolnjenim minimalnim pogojem za starostno ali predčasno pokojnino. Za krpanje finančnega primanjkljaja v pokojninski blagajni so se začele v obvezno pokojninsko zavarovanje vključevati tudi osebe, ki delo opravljajo na podlagi drugih delovnih razmerij. Takšni primeri so dijaki/študentje oz. delo preko podjemne/avtorske pogodbe. Prišlo pa je tudi do vključitve v obvezno pokojninsko zavarovanje oseb, ki opravljajo osebno dopolnilno delo.

4 SKLEP

Razprava o demografskih spremembah in staranju prebivalstva poteka že dalj časa in glede na projekcije prebivalstva bo na omenjenem področju potrebnega še veliko dela. Namen diplomskega dela tako zajema preučitev demografskih sprememb v Sloveniji v zadnjih dvajsetih letih. Kazalniki, s katerimi smo si pomagali pri raziskavi demografskih sprememb, jasno kažejo, da se prebivalstvo Slovenije, kot tudi Evrope, stara. Skozi potek diplomskega dela je razvidno, da je rodnost nižja od tiste, ki bi morala biti prisotna za obnavljanje prebivalstva; daljša se pričakovana življenjska doba; viša se koeficient starostne odvisnosti, viša se delež prebivalstva, ki sodi v kategorijo starejših. Staranje prebivalstva je že precej časa realnost. Demografski kazalniki namreč že za leto 1995 kažejo nizko rodnost, vsi ostali kazalniki pa se iz leta v leto nagibajo v prid starejšemu prebivalstvu. To velja tudi danes, projekcije prebivalstva EUROPOP2008 (2009) pa kažejo, da bo tako tudi v prihodnosti. S staranjem prebivalstva so se začele dogajati spremembe tudi v sistemu socialnih zavarovanj.

V diplomskem delu smo podrobneje analizirali podatke, kako se je spreminjal delež starostnih pokojnin v obveznem pokojninskem zavarovanju. Skozi leta je rast števila uživalcev starostnih pokojnin najbolj vplivala na večanje izdatkov za pokojnine, saj je število teh konstantno rastlo. Kljub zavedanju, da se prebivalstvo stara, smo ukrepe, ki bi ublažili negativne posledice dejstva, začeli sprejemati pozno. Namen raziskovanja, podanega v pričujočem diplomskem delu, je bil ugotoviti tudi, kakšne spremembe so se dogajale v preteklih dvajsetih letih na področju pokojninske zakonodaje, predvsem na področju starostne pokojnine. V zajetem raziskovalnem obdobju sta bili vključeni obe glavni reformi pokojninskega sistema v RS. Od leta 1992, ko je bil sprejet prvi Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ), pa do prve reforme je minilo 8 let, do naslednje pa še nadaljnjih 13 let. Pri obeh reformah so nas najbolj zanimale spremembe zakonodaje glede starostne pokojnine, saj se ta nanaša na uživanje pravic iz obveznega pokojninskega zavarovanja zaradi starosti. Zakonsko določena meja za pridobitev starostne pokojnine za polno zavarovalno dobo 40 let je leta 1995 za moške znašala dopoljenih 58 let, za ženske pa 53 let. Z zadnjo reformo je ta meja za oba spola zrastle na 65 let. Rangus (2013, 7) kot zanimivost za primerjavo omeni, da je leta 1888, ko je Bismarckov sistem zaživel, starostna meja za pridobitev pravic bila določena na 70 let.

Glavni cilj diplomskega dela stremi k ugotovitvam, ali se je pokojninska zakonodaja ustrezno spreminjala glede na demografske spremembe. Na podlagi strokovne literature in sekundarnih podatkov smo ugotovili, da se zakonodaja kljub mnogim opozorilom ni spreminjala dovolj hitro. Kot že predhodno omenjeno, Štrovs (2000, 12) navaja trditev, da je leta 1996 breme finančnega primanjkljaja pokojninske blagajne prvič padlo na državni proračun. Tako je vse do danes. Zakonodajalci skušajo nekakovostno razmerje med zavarovanci in uživalci pokojnin blažiti z različnimi ukrepi. Tudi v nadaljnje bo eden izmed glavnih ciljev reform zvišanje pogojev za starostno pokojnino in s tem zvišanje dejanske upokojitvene starosti.

Navedeno se je že v zadnji reformi uresničevalo z nagradami za daljše ostajanje v delovnem razmerju ter s t. i. malusi za prezgoden odhod v pokoj. Vsi omenjeni ukrepi so zvišali dejansko upokojitveno starost obeh spolov. Pomembno postaja tudi vključevanje drugih skupin v obvezno pokojninsko zavarovanje, saj se druge pravne oblike dela pogosto pojavljajo na trgu delovne sile zaradi manjših obveznosti, ki jih imajo delodajalci do teh delavcev. S tem, ko se npr. študente vključuje v obvezno pokojninsko zavarovanje, pokojninska blagajna dobi dodaten denar za pokojnine. Vključevanje študentov v pokojninski sistem pa je pomemben tudi za njih same, saj jim z vplačevanjem teče pokojninska doba. Zlasti pri študentskem delu je bil pred sprejetjem vključitve v obvezno zavarovanje prisoten dolgoročen problem, saj je bil v praksi marsikdo preko študentske napotnice zaposlen do svojih poznih dvajsetih let, pokojninsko dobo pa je začel vplačevati zelo pozno. Podobno velja za osebe, ki so v delovnem razmerju preko podjemne ali avtorske pogodbe. Država tako skuša z vključevanjem drugih skupin v pokojninsko zavarovanje doseči zvišanje prilivov v pokojninsko blagajno. Kljub temu pa ni jasno, kaj bo tako pridobljena pokojninska doba pomenila ob upokojevanju teh posameznikov.

Pokojninska reforma iz leta 2013 je prinesla nekaj pozitivnih sprememb. Razmerje med zavarovanci in uživalci pokojnin se sicer ni pretirano izboljšalo, se pa je ustavilo njegovo padanje, saj je v letih 2014 in 2015 ostalo na isti ravni. Prav tako se je znižala stopnja rasti starostne pokojnine. Še leta 2013 je ta indeks znašal 4,1; leta 2015 pa le še 1,3. Reforma daje postopne rezultate, saj ima prehodna obdobja. Zakonodajalci so postali bolj aktivni v iskanju rešitev kot v preteklosti. Zgolj slaba tri leta po zadnji reformi je izšla Bela knjiga o pokojninah (2016, 45), v kateri je opredeljen glavni cilj dolgoročnega razvoja pokojninskega sistema. Ta zajema zagotavljanje javnofinančne vzdržnosti, kar bomo poskušali doseči z različnimi ukrepi.

Najpomembnejša naloga za ohranitev sistema, ki je v našem prostoru trenutno prisoten, je ohranitev medgeneracijske solidarnosti, za katero MDDSZ (2016, 75) zatrjuje, da predstavlja glavno načelo našega pokojninskega sistema. Navedeno torej pomeni, da moramo najprej sprejeti ukrepe, ki bodo zagotovili, da bi se mladi hitreje vključevali na trg delovne sile in s tem v pokojninsko zavarovanje, predvsem preko redne pogodbe o zaposlitvi. Ta mladim prinese stabilnost, prav gotovo bi se tako zvišala tudi rodnost, kar bi omililo najpomembnejši kriterij staranja prebivalstva. Prav gotovo se bo v naslednjih letih polna upokojitvena starost še zvišala. Zaradi vedno bolj aktivne evropske politike na tem področju bomo iz Evropske komisije prav gotovo deležni nekaterih usmeritev. Marsikdo se na tem mestu sprašuje, ali bomo 'delali do smrti', kot tudi, zakaj vplačevati denar v sistem, ki nam ga ne bo mogel vrniti.

Kot že predhodno navedeno, se nahajamo šele za začetku poti, kjer ugotavljamo najboljše rešitve, kako obvarovati temeljna načela našega pokojninskega sistema. Za ugodno rešitev bo potrebno prilagajanje vseh vključenih strani, kot tudi velika mera solidarnosti.

LITERATURA

- AGE, Platform Europe. 2012. *Aktivni starejši državljani za Evropo: priročnik o EU*.
[Http://www.age-platform.eu/images/Prirocnik_o_EU.pdf](http://www.age-platform.eu/images/Prirocnik_o_EU.pdf) (14. 7. 2016).
- Breznik, Dušan. 1988. *Demografija – analiza, metodi i modeli*. Beograd.
- Cavanaugh, J.C. in Withbourne, S.K. (1999.). *Gerontology: An interdisciplinary Perspective*.
New Yor: Oxford University Press.
- European Commission. 2015. *The 2015 Ageing Report, Economic and budgetary projections for the 28 EU Member states (2013-2060)*. Bruselj.
- Evropska komisija. 2017. *Vstopna stran*. [Https://ec.europa.eu/commission/index_sl](https://ec.europa.eu/commission/index_sl) (1. 5. 2017).
- Evropski statistični urad. 2016. *Vstopna stran*. [Http://ec.europa.eu/eurostat](http://ec.europa.eu/eurostat) (4. 7. 2016).
- Gavrilov Leonid A., Patrick Heuveline. 2003. *Aging of population*. [Http://longevity-science.org/Population_Aging.htm](http://longevity-science.org/Population_Aging.htm) (25. 6. 2016).
- Hlebec, Valentina, Maša Filipovič Hrast, Sonja Kump, Sabina Jelenc Krašovec, Majda Pahor in Barbara Domajnko. 2012. *Medgeneracijska solidarnost v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Hlebec, Valentina, Matic Kavčič in Gabi Ogulin Počrvina. 2013. *Staranje, izziv za izobraževanje in medgeneracijsko sodelovanje*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.
- Josipovič, Damir. 2004. *Dejavniki rodnostnega obnašanja v Sloveniji*. Ljubljana: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU.
- Kump, Nataša. Tine Stanovnik. 2011. *Socialno-ekonomski položaj upokojencev in starejšega prebivalstva v Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
- Malačič, Janez. 2006. *Demografija. Teorija, analiza, metode in modeli*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. 2016. *Bela knjiga o pokojninah*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družno, socialne zadeve in enake možnosti.
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. 2017. *Vstopna stran*.
<http://www.mddsz.gov.si/si/> (6. 5. 2017).
- Ministrstvo za finance, Finančna uprava Republike Slovenije. 2016. *Vstopna stran*.
[Http://www.fu.gov.si/](http://www.fu.gov.si/) (25. 10. 2016).
- Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj. 2017. *Vstopna stran*.
[Http://www.oecd.org/](http://www.oecd.org/) (6.5.2017)
- Pettinger, Tejvan. 2013. *The impact of an Ageing Population on the economy*.
[Http://www.economicshelp.org/blog/8950/society/impact-ageing-population-economy/](http://www.economicshelp.org/blog/8950/society/impact-ageing-population-economy/)
(30. 6. 2016).
- Pogačar, Peter, Jelena Krčmar, Andraž Rangus, Mitja Žiher. 2013. *Pokojninski sistem po novem : novi zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju v praksi*. 1. natis. Ljubljana: Planet GV.

- Ramovš, Jože. 2013. Današnje zanimanje za staranje, starost in medgeneracijsko sožitje. V: *Staranje v Sloveniji; raziskava o potrebah, zmožnostih in stališčih nad 50 let starih prebivalcev Slovenije*, ur. Jože Ramovš, 23-36. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje.
- Rangus, Andraž. 2013. Pokojninski sistem po novem: kaj prinaša nova pokojninska reforma. *HRM*. Letn. 11, št. 51: 6-10.
- Rangus, Andraž. 2016. Reforma obveznega pokojninskega zavarovanja v luči temeljnih načel slovenskega pokojninskega sistema. *Delavci in delodajalci* letn. 16, 1: 39-60.
- Rangus, Andraž. 2010. Reforma pokojninskega in invalidskega zavarovanja. *Pravna praksa*. leto 29, št. 14: 10-11.
- Medicinska fakulteta Univerze v Ljubljani. *Slovenski medicinski slovar*. 2016. Vstopna stran. [Http://www.termania.net/slovarji/95/slovenski-medicinski-slovar](http://www.termania.net/slovarji/95/slovenski-medicinski-slovar) (2. 7. 2016).
- Stanovnik, Tine. 2012. *Javne finance*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Statistični urad Republike Slovenije. B. 1. Vstopna stran. <http://stat.si/> (27. 3. 2016).
- Šircelj, Milivoja. 2009. Staranje prebivalstva v Sloveniji. V *Starejši ljudje v družbi sprememb*. ur. Valentina Hlebec, 15-43. Maribor: Aristej.
- Štrovs, Marko. 2000. *Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju s kolenarjem*. Lesce: Oziris.
- Tonin, Matej. 2016. *Upanje za Slovenijo*. Ljubljana: Inštitut dr. Janeza Evangelista Kreka.
- Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj. 2016. *Poročilo o razvoju 2015*.
- Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj, SURS, Agencija Republike Slovenije za okolje in Nacionalni inštitut za javno zdravje. 2016. *Vstopna stran*. <http://www.kazalniki-blaginje.gov.si/> (3. 7. 2016).
- Vertot, Nelka. 2009. *Prebivalstvo Slovenije danes in jutri, 2008-2060*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Vertot, Nelka. 2010. *Starejše prebivalstvo v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Vlada RS. 2017. *Vstopna stran*: <http://www.vlada.si/> (2. 5. 2017).
- Vodovnik, Zvone. 2009. *Poglavja iz delovnega in socialnega prava*. Nova Gorica: Evropska pravna fakulteta v Novi Gorici.
- Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije. 2016. *Vstopna stran*. <http://www.zpiz.si/> (7. 4. 2016).

PRAVNI VIRI

Ustava RS. *Uradni list RS*, št. 33/91, 42/97, 66/00, 43/03, 68/06, 47/13.

Direktiva Sveta 96/97/ES z dne 20. decembra 1996 o spremembah Direktive 86/378/EGS o uresničevanju načela enakega obravnavanja moških in žensk v poklicnih sistemih socialne varnosti. *Uradni list EU*, št. L 046, 17/02/1997 str. 0020 – 0024.

Zakonu o dohodnini (Zdoh-2). *Uradni list RS*, št. 13/11 do 63/16.

Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1). *Uradni list RS*, št. 106/99, 109/06.

Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2). *Uradni list RS*, št. 96/2012, 39/2013.

Zakon o prispevkih za socialno varnost. (ZPSV). *Uradni list RS*, št. 5/96.

Zakon o uravnoteženju javnih financ. (ZUJF). *Uradni list RS*, št. od 40/12 do 102/15.

Zakon o urejanju trga dela. (ZUTD). *Uradni list RS*, št. 80/10.

Zakon o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno (ZPDZC). *Uradni list RS*, št. 12/07, 57/12.

Zakon o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno (ZPDZC-1). *Uradni list RS*, št. 32/14.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona za uravnoteženje javnih financ (ZUJF-C). *Uradni list RS*, št. 95/14.

Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih. (ZSDP-1). *Uradni list RS*, št. 26/14 in 90/15.

Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju. (ZZVZZ). *Uradni list RS*, št. 72/06, 87/11).

Pravilnik o osebnem dopolnilnem delu. *Uradni list RS*, št. 94/14.